

א' ח' ו'א'סון 6 אורר אן
המלך
משימריץ קוזניץ

ג. כל מדה טובה יש לה חסרונות הבאים עמה, וזו היא העבודה השלמה: להוציא לאור-עולם את המדות הטובות מנקות מקל סיגי החסרונות שלהן.

[1] "...[ו]דבר זה הודיעונו חכמינו זכרונם לברכה באומרם 'נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ועקשו, שנברא - יפשיש במעשיו, ואפא דאמרי משמש במעשיו'. ונתראה ששני הלשונות הם שפתי אזהרות טובות ומועילות מאד, כי הנה הפשוט במעשים הוא לחקר על כלל המעשים ולהתבונן בו, הנמצא בהם מעשים אשר לא יעשו, אשר אינם הולכים על פי מצוות ד' וחקיו, כי כל אשר נמצא מאלה יבצר מן העולם, אך המשמוש הוא החקירה אפלו במעשים הטובים עצמם, לחקר ולראות היש בענינם איזה פניה אשר לא טובה, או איזה חלק רע שיצטרף להסירו ולבצרו, והרי זה כמשמש בבגד לבחן הטוב וחסק הוא, או חלש ובלוי, פן משמש במעשיו לבחן תכונתם בתכלית ההבחנה עד שישאר זך ונקי. כלל הדבר: יהיה האדם מעצו על מעשיו כלם ומפקח על כל דרכיו..." (רבי משה חיים לוצאטו, מסילת ישרים, פרק ג)

[2] "לעולם צריכים לכוון, שלא יביא זיכוד המידות לחולשת המידות, טהרת הרצון לדלדול הרצון... וכפי מה שיכוון האדם את דעתו לשם השלום והאמת ויגלה לו אור ד' בצורה יותר תמימה ובהירה..." (הראי"ה קוק, שמונה קבצים, ב; רמד)

[3] "בירור מידות הנפש יש בו שני ענינים. האחד - עצם ידיעתו להבחין בהן בין טוב לרע, לחלקן על משמרותן, ליטבן בנפש ולהלבישן עליו, ושיהיו מוכנות ברשותו בכל עת. השני - הפרדת המידות ונסירתן. ביאור הדבר: ההשקפה השטחית על המידות הטובות היא ג"כ התחלה טובה, והמביאה לשלמות במשיכת יופין והדרן, אבל יש מידות שחן מצרניות מטבען, וכשרוצה האדם לצייר בו איזו מידה שלא באופן ברור- תימשך ממילא אחריה הסמוכה לה, אע"פ שאינה הגונה ואינה דרושה לחפצו. וצריך האדם להעמיק לדעת להפריד בכח החכמה והבינה, שעולות למעלה מטבען של המידות, ומכניסות את המידות בחדריהן ומציירות אותן כראוי ומפרידות הראוי להפריד, - כל מידה ממידה שהיא מצרנית בטבעה, לקחת כל מידה בפני-עצמה שלא תעלה ערבונה עמה. והוה קצין הנסירה שזכר האר"י ז"ל. ענין המצרים שבין המידות וטשטוש גבוליהן הוא מכמה סיבות. פעמים המידה סמוכה לחברתה מצד שצויריהם השטחיים שוים הם, וכל מידה אי-אפשר שיקנה האדם אותה כי-אם כשיציירה ציור חזק, וכשלא ישלים את ציור המידה המבוקשת בברור גמור נצא יותר מהמידה המבוקשת ממנו או פחות, מהדומות לה בצויריהן השטחיים רק לפנים-ריהקא. וצריך לזה חקירה פרטית על כל המידות וענייניהן, איך הן מתמצרות אלו באלו ועיי מה הן מתמצרות, כדי לדעת אפשרות הפרדתן. אך הלימוד הזה יכול להיות מתחלף בכל אדם, שיש נפשות שסדרי המצרים במידותיהם מחולפים מבנפשות אחרות, וזה ראוי להימצא, מצד חילוף הדעות והצוירים המתחלפים באיש מבמשנהו. ומכל-מקום נראה שיש למצוא כללים קרובים באופן שיהיה יותר קל לכל אחד לברר דרכי המצרים ולדון על הפרט ללכת בדרך טובים...

גבורת-הנפש היא מידה יקרה מאד, מצטרפת לכל קינו השלמות, בין בפרט ובין בכלל. אבל מעטים הם הקונים אותה על טהרתה, מפני שהיא גם מצרנית בצורה לכמה מידות רעות: כעס, גאווה, שנאה, נצחון, נקימה, וכיו"ב. יש שהיא תימצא בין אותם שלא שמו אל ליבם וראת ד', אבל עם שכנותיה הרעות, ובאנשים שנטו שיכמם לסבול עול וראה, ולא השתדלו לעצו בפרטיות תקנת

מידותיהם, לא הבחינו בינה לבין שכנותיה הסובבות אותה והזניחוה כולה. אך בדרך הראויה, להפריד ולבור פסולת מתוך האוכל, כל שכנותיה הרעות תסורנה למשמעתה אל הטוב ותגשר בעיני השיית...

הענוה היא מידה טובה כשיודע ענין הענוה ומושגה היטב ויודע איך להתנהג בה ולהכניסה בנפשו. אבל בהשקפה שיטחית תימשך אחרי מידת הענוה מידת העיצבון, מפני שציון החיצוני הוא קרוב זה לזה, שהשמחה היא מפגרת הכוחות הנפשיים והגאוה גם-כן מפגרת, אלא שהשמחה מפגרת באופן הטוב, והגאוה מפגרת על דרך רע, והענוה מקפצת ומנשבת וכן העוצב, אלא שזה על דרך טוב וזה על דרך רע... ובאמת- אע"פ שמצד חיצוניותן כמו דרך אחד להן אבל בעומק שורשיהן הן רחוקות מאד זו מזו..." (מוסר אביך, ג; א)

[4] "...החולשה והקצב הפנימי שהתבערה של יראת-שמים מחוללת בקרב הנפש, היא מצד עצמה חיסרון ומחלה, וצריכים לקנות מושגים ברורים במקצוע-של-קודש זה, עד שהסילוד הבלתי-תרבותי יהיה הולך ופוחת, ובמקומו תבוא עוצמה והרחבת הדעת" (שמונה קבצים, א; רפג)

[5] "הננו מתעקבים בדרך השלמה והננו מפגרים בה, מפני הקרדה היתרה שהננו מרגישים בנפש בעת אשר רעיון התשובה עובר לפנינו. הננו נשארים מלאי חלחלה ומחסרי אגל משפעת דכאותה של התשובה. ובשביל כך עצמו דוחים אנו את הרעיון הזה, מקור כל ההצלחות, מרשמי נפשנו, והננו נשארים תועים במדבר החיים. אגל לא יוכל מצב כזה להתקיים..." (אורות התשובה, יז; ו)

[6] "מהות חשבון הנפש הוא שיהיה האדם נושא-ונוותן בשכל על כל עניני נפשו וחיוב עבודתו לאלקים יתברך. אבל ראוי שלא לשכוח כי אין החשבון מענין המדמה, אלא ענין שכלי צרוף ומבורר, וכמו שבכל חכמה... כן לתכלית אפשרות חשבון-הנפש הכרחי הוא מקודם לברר וללבן אצלו הידיעות הדרושות לזה, שתהיינה ברורות בשכלו וחרותות בלבבו, ואז יוכל לחשוב בהן ולא תקלש נפשו כל-כך בהשתוקקה לחשב חשבונה, כי תמצא די שפק חדרוש לה לצורך החשבון. והנה, נראה שיש טעות מצויה בכמה בני-אדם, שכל דבר מקרי נתפס הוא כעצמי - וזהו ענין היצר-הרע - ובוזה הדבר רגיל שאחרי ברור החשבון וצמאון הנפש באמת לישר דרכיה על-פי רצון הבורא יתברך- בראותה עד כמה הרחיקה מדרך הקודש תקלש ותתבייש ותתעצב ויך הלב. וכל-זה, אף על פי שאינו טוב בעצמו, מכל-מקום הוא מקרה נולד מפירור החכמה והידיעה של חשבון-הנפש, וגורם שמצד שלמות הנפש להרחיק ממנה אלה התפסדים, שהם: החולשה, והבושת העודפת, ומכל-שפן העיצבון ורוך-הלב, יהיו אלה לה למעוררים ומחזיקים יותר אל הדרך הטובה והישרה. כי הנפש ההולכת בתום ויושר בדרך השם יתברך לא תקלש, רק תחגור עז והדר. ולא תתבייש, רק תרומם קרן בקבוד אשר עוטר בו מא-לוח כל הנפשות יתעלה. לא תתעצב, כי חדות ד' מעוזות. ולא נרד לבבה, כי מגדל עז שם ד' לצדיק מתהלך בתומו. אבל הניגשים אל דרך השם יתברך ורצונם ללכת באורחות חובות-הלב בלא תלמוד הקודם למעשה- יטעו בהלכה זו, ויעלה על לבבם כי החולשה והעיצבון זהו מעצם החשבון הנפשי והיראה הצרופה, אבל הנפש לא תקובל עליה בסבר פנים יפות מה שהוא נגד חוקה, על כן יהלכו קדורנית ולא יוסיפו עבודה וחכמה... על כן ראוי לשנן ללמוד ולענין שורשי היראה על פי עומק דברי חז"ל והשכל הישר שתקן השיית את האדם, ככל משפטי התורה שאנו דנים בפרטיהם באמצעות השכל הישר והנזק..."

(הראייה קוק, מוסר אביך, ד; א)